

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՑԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
«ՎԱՆԱԶՈՐԻ Հ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Հաստատված է ամբիոնի նիստում

Քիմիայի և կենսաբանության
ամբիոնի անվանումը

Ամբիոնի վարիչ Ղազարյան Արմինե Հրաչիկի /Ա.Ա.Հ/

Արձանագրություն № 1

«27» օգոստոս 2025թ.

**ՔԿ/բ-184- Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնություն
ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ**

Դասիչ դասընթացի անվանում

ՈՒՍՈՒՄՆԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ՓԱԹԵԹ

Մասնագիտություն՝

- 022201.00.6 – Պատմություն
- 031301.00.6 - Հոգեբանություն
- 042101.00.6 – Իրավագիտություն
- 023102.00.6 – Ռուսաց լեզու և գրականություն
- 023102.00.6 – Անգլերեն լեզու և գրականություն
- 011301.00.6 – Տարրական մանկավարժություն և մեթոդիկա

/դասիչ, մասնագիտության լրիվ անվանումը/

Կրթական ծրագիր՝

- 022201.01.6 - Պատմություն
- 031301.01.6 – Հոգեբանություն
- 042101.01.6 – Իրավագիտություն
- 023102.01.6 – Ռուսաց լեզու և գրականություն
- 023102.02.6 – Անգլերեն լեզու և գրականություն
- 011301.01.6 – Տարրական մանկավարժություն և մեթոդիկա

Որակավորման աստիճան՝ Բակալավր

/բակալավր, մագիստրատուրա/

Ամբիոն՝

Քիմիայի և կենսաբանության
/ամբիոնի լրիվ անվանումը/

Ուսուցման ձևը՝

Հեռակա
/տոկա, հեռակա/

Կուրս/կիսամյակ

հեռակա 2-րդ, 3-րդ, 5-րդ կուրսերի 4- 5-10-րդ կիսամյակ

Դասախոս(ներ)՝

բ.գ.դ. պրոֆեսոր Հասմիկ Եղիազարյան

/անուն, ազգանուն/

Էլ. հասցե/ներ hasmikyeghiazaryan@mail.ru

Վանաձոր- 2025թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դասընթացի դերը և տեղը կրթական ծրագրում 3

2. Դասընթացի նպատակը և խնդիրները..... 3

3. Դասընթացին մասնակցելու նախնական մուտքային գիտելիքները, կարողությունները և հմտությունները /դասընթացները/ 4

4. Դասընթացը ձևավորում է հետևյալ կրթական վերջնարդյունք(ներ)ը և /կամ կոմպլեքսայինները 4

5. Դասընթացի դերը կրթական ծրագրի շրջանավարտների գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ձևավորման հարցում ըստ աշխատաշուկայի պահանջների..... 7

6. Դասընթացի ծավալը, ուսումնական աշխատանքի տեսակները, արդյունքների ամփոփման ձևերը 7

7. Ուսումնական աշխատանքների տեսակները 7

8. Դասավանդման մեթոդներ 9

9. Ուսումնառության մեթոդներ Ошибка! Закладка не определена.

10. Դասընթացի համառոտ բովանդակությունը, ուսումնական աշխատանքի ծավալը՝ ըստ բաժինների և թեմաների..... 10

11. Ուսումնամեթոդական գրականության ապահովման քարտ..... 10

12. Դասընթացի ուսումնամեթոդական քարտ..... 11

12.1. Դասախոսությունների ուսումնամեթոդական քարտ..... 11

12.2. Գործնական աշխատանքների /սեմինար պարապմունքների ուսումնամեթոդական քարտ 12

12.3. Ինքնուրույն աշխատանքների ուսումնամեթոդական քարտ 14

13. Դասընթացի նյութատեխնիկական միջոցների ապահովում 16

14. Գնահատում 17

14.1. Գիտելիքների ստուգման և գնահատման բաղադրիչներ 17

14.2. Ուսանողների գիտելիքների ստուգում..... 17

14.3. Հարցաշար 18

14.4. Գնահատման չափանիշներ..... 19

ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳՐԻՉ 20

ԲԱՑԱՏՐԱԳԻՐ

1. Դասընթացի դերը և տեղը կրթական ծրագրում.

§Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնություն! առարկայի ուսումնամեթոդական փաթեթը կազմված է բակալավրի հիմնական կրթական ծրագրով բոլոր մասնագիտությունների կրթական չափորոշիչների հենքով՝ ուսումնական պլանի պահանջների համաձայն, առարկայի բաղադրիչների հիման վրա և նպատակաուղղված է բակալավրական կրթության կազմակերպման, դասավանդման որակի բարձրացմանը:

Առարկայական փաթեթը կարգավորում է §Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնություն! առարկայի ուսումնամեթոդական նյութերով ապահովման, պարբերաբար թարմացման, գիտաճյուղի նոր մոտեցումների ոգուն համապատասխանեցման գործընթացը, նպաստում է գործնական կարողությունների և հմտությունների ձևավորմանը:

2. Դասընթացի նպատակը և խնդիրները.

2.1. Դասընթացի նպատակն է.

Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնությունն առարկան ճանաչողական գիտություն է, որն առավել է առնչվում հասարակության ամեն մի անդամի առողջական և կենսական շահերի հետ:

Առարկան ուսումնասիրում է արտակարգ իրավիճակների ազդեցությունը բնակչության առողջական վիճակի վրա, մարդու մարմնի տարբեր մասերի վնասվածքներն ու ախտահարումները՝ ըստ աղետի ծագումից և տեսակից: Արտակարգ իրավիճակներում և դժբախտ դեպքերի ժամանակ առաջին բուժօգնության ճիշտ և ժամանակին ցուցաբերմամբ են պայմանավորվում տուժածի, հիվանդ մարդու կյանքը և հետագա բուժման հաջողությունը: Ուստի յուրաքանչյուր անհատ պետք է պատշաճ չափով տեղյակ լինի առաջին բուժօգնություն ցուցաբերելու եղանակներին:

Առարկան կարևոր նշանակություն ունի ուսանողների կրթական ծրագրերի շրջանակում, քանզի առաջին բուժօգնության ցուցաբերումը ապագա մանկավարժների քաղաքացիական և մարդկային պարտքն է՝ անկախ ընտրած մասնագիտությունից:

§Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնություն! առարկան ամբողջությամբ համապատասխանում է ԲՄԿ ՊԿԶ-ի պահանջներին:

2.2. Դասընթացի խնդիրներն են.

Առարկայի ուսուցանումը նշանակալի հիմք է հանդիսանում ուսանողի անհատական հետաքրքրությունների, ինքնաճանաչման, ինքնակառավարման, ինքնօգնության և փոխօգնության համար, ինչպես նաև, տուժածի/հիվանդի վիճակի գնահատման, գնման, ախտորոշման, առաջին բուժօգնություն ցուցաբերելու, վիճակի վերահսկման, հետագա բարդությունների կանխարգելման և աղետի տարածքից շտապ դուրսբերման իմացության և ճիշտ կիրառման տեսակետից:

Դասընթացի խնդիրներն են՝

- ուսուցանել արտակարգ իրավիճակներից առաջացած ախտահարումների, վնասվածքների /մեխանիկական, ջերմային, ճառագայթային/, թունավորումների բնութագրերը, առաջին օգնության ցուցաբերման սկզբունքները, առանձնահատկությունները և կատարման կանոնները՝ կախված աղետի տեսակից /երկրաշարժ, հրդեհ, ջրհեղեղ, կայծակ, դժբախտ պատահարներ և այլն/;
- ուսուցանել առաջին բուժօգնության շրջանակում անցկացվող միջոցառումների ծավալի և համապատասխան անհրաժեշտ գործողությունների կատարման պայմաններին՝ ըստ ախտահարման տեսակի;

- ձևավորել և զարգացնել տուժածի/հիվանդի մանրամասն գննելու հմտություններ՝ նրա կյանքին ու առողջությանը սպառնացող վնասվածքների և այլ ախտահարումների հայտնաբերման, ախտորոշման, առաջին օգնության ցուցաբերման, վիճակի վերահսկման, կողքային անվտանգ դիրքով տեղավորման, աղետի տարածքից շտապ դուրսբերման և տեղափոխման նպատակով;
- ձևավորել և զարգացնել անհրաժեշտ հմտություններ և կարողություններ առաջին օգնություն ցույցաբերելու նպատակով՝ շնչառական, սրտանոթային համակարգերի գործունեության ախտահարման, արյունահոսությունների, հենաշարժիչ համակարգի վնասվածքների, ջերմային և քիմիական այրվածքների, քիմիական և կենցաղային թունավորումների, մարմնի տարբեր հատվածների ախտահարումների դեպքում:

3. Դասընթացին մասնակցելու նախնական մուտքային գիտելիքները, կարողությունները և հմտությունները /դասընթացները/

Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնություն դասընթացը կամրնտրական դասընթաց է, և նախատեսված է համալսարանի բակալավրի հեռակա ուսուցման մասնագիտությունների կրթական ծրագրերի համար՝ չորրորդ, հինգերորդ, յոթերորդ և տասներորդ կիսամյակներում: Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնության դասընթացը հնարավորություն է տալիս ուսանողների մոտ ձևավորել գործնական կարողություններ և հմտություններ տուժածի/հիվանդի մանրակրկիտ գննման, վիճակի գնահատման, ախտորոշման, առաջին բուժօգնության ցուցաբերման, վիճակը վերահսկելու, աղետի տարածքից շտապ դուրսբերման և տեղափոխման հարցերում:

4. Դասընթացը ձևավորում է հետևյալ կրթական վերջնարդյունք(ներ)ը¹ և /կամ կոմպլեքսնցիաները.

Ուսուցանվելուց հետո ուսուցանվողը պետք է գիտենա

- Արտակարգ իրավիճակների /ՄԻ/ սահմանումը, դասակարգումը, բնութագրերը, նկարագրերը:
- Առաջին բուժօգնության /ԱԲՕ/ ընդհանուր սկզբունքները. տեսակները, խնդիրները:
- ԱԲՕ շրջանակում անցկացվող միջոցառումների ծավալը, գործողությունների հերթականությունը, գնահատումը: Տուժածների շտապ դուրսբերումը և տեղափոխումը:
- Օրգանիզմի կենսագործունեությունը ապահովող գործառույթների մասին:
- Գիտակցության խանգարումների ձևերը, նշանները:
- Անգիտակից տուժածին Կողքային անվտանգ դիրքի (ԿԱԴ) բերման մեթոդիկան:
- Կյանքի և մահվան նշանները, որոշման մեթոդները:
- Սրտի և շնչառության կանգի ժամանակ ախտաբանական պրոցեսները և վերականգման հրատապությունը: Կլինիկական մահվան ախտանիշները:
- Շնչուղիների անցանելիության ապահովումը:
- Արհեստական շնչառության իրականացման տեսակները («բերան-բերան», «բերան-քիթ»):
- Սիրտ-թոքային վերակենդանացում (ՍԹՎ), իրականացման կանոնները:
- Արյունահոսության տեսակները, առաջացման պատճառները, հիմնական ախտանիշները, ծանրության աստիճանները:
- Բուժօգնությունը արյունահոսությունների ժամանակ: Արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցումը ձեռքի տակ եղած և հաշվեցուցակային միջոցներով:
- Քթային արյունահոսություն, տեսակները, ցուցաբերվող առաջին բուժօգնության քայլերը:

¹ <http://www.vsu.am/karg/ararkayakan-nkaragir-17.pdf>

- Արյունահոսող տուժածների տեսակավորումը, խնամքը և տեղափոխումը:
- Վերքեր և վնասվածքներ. սահմանումը, տեսակները, առաջացման մեխանիզմները, նշանները, վտանգը, և առաջին բուժօգնության հիմունքները:
- Վիրակապման նպատակները, վիրակապերի տեսակները և տեղադրման կանոնները:
- Արտաքին ազդակների ազդեցությունը օրգանիզմի վրա:
- Այրվածքների առաջացման մեխանիզմները, դասակարգումը, ծանրության աստիճանը, նշանները, ԱԲՕ:
- Այրվածքների ժամանակ բուժօգնության ցուցաբերման գործողությունները, վնասված հյուսվածքի առաջնային մշակումը, տուժածների տեսակավորումը, տեղափոխումը:
- Ցրտահարություն. առաջացման պատճառները, ծանրության աստիճանները, տուժածների տեսակավորումը, բուժօգնության ծավալը աղետի օջախում, տեղափոխման եղանակները:
- Էլեկտրական հոսանքի և կայծակի տեղային և ընդհանուր ազդեցությունն օրգանիզմի վրա, բուժօգնության ծավալը և կազմակերպումը:
- Ջրահեղձման տեսակները, նշանները, բուժօգնությունը:
- Տուժածի տեղաշարժման, շտապ դուրսբերման և տեղափոխման հիմունքները:
- Սրտի աշխատանքի խանգարումները. ցավ կրծքավանդակում՝ կրծքահեղձուկի նույնիսկ, սրտամկանի կաթվածի, սրտային անբավարարության նշանները, բուժօգնության քայլերը:
- Նյարդային համակարգի գործունեության խանգարումների (գլխացավեր, կաթվածներ, ուղեղի արյան շրջանառության սուր խանգարումներ) ձևերը, պատճառները, ախտորոշումը, առաջին բուժօգնությունը:
- Ցնցումային սինդրոմ (Էպիլեպտիկ, հիստերիկ և այլն). պատճառները, ախտորոշումը, առաջին բուժօգնությունը:
- Կենցաղային թունավորումներ: Օձերի և թունավոր միջատների խայթոցներ:
- ԱԻ-ում օգտագործվող տիպային սարքավորումներ, պարագաներ, դեղարկղեր.

տեսակները, հագեցվածությունը, կիրառվող դեղամիջոցները և դրանց օգտագործման ձևերը:

Առարկայի ուսուցման արդյունքում ուսանողը պետք է կարողանա

- Ձեռք բերած տեսական և գործնական գիտելիքների կիրառում:
- Որոշել բնական աղետի տեսակը, գործողությունների հերթականությունը:
- Գնահատել դեպքի վայրը: Հայտնաբերել տուժածին բուժօգնության ցուցաբերմանը խանգարող հանգամանքները:
- Իրականացնել տուժածների առաջնային և երկրորդային գնումը, վիճակի գնահատումը, բուժօգնության ցուցաբերումը, տեսակավորումը և տեղափոխումը:
- Գնահատել օրգանիզմի կենսագործունեությունը:
- Չափել անոթազարկի հաճախականությունը քնային զարկերակի պրոեկցիայիով:
- Գնահատել տուժածի գիտակցության վիճակը:
- Անգիտակից տուժածին բերել կողքային անվտանգ դիրքի՝ ԿԱԴ-ի:
- Տարբերակել կյանքի և մահվան նշանները, որոշման մեթոդները:
- Ապահովել շնչուղիների անցանելիությունը:
- Իրականացնել արհեստական շնչառություն՝ «բերան-բերան», «բերան-քիթ»:
- Կատարել կրծքային սեղմումներ և ներփչումներ:
- Իրականացնել սիրտ-թոքային վերակենդանացում /ՄԹՎ/:
- Գնահատել ՄԹՎ արդյունավետությունը:
- Արագ որոշել արյունահոսության տեսակը, ծանրության աստիճանը:
- Ցուցաբերել առաջին բուժօգնություն արյունահոսությունների ժամանակ:

- Տիրապետել արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցմանը ձեռքի տակ եղած և հաշվեցուցակային միջոցներով (ճնշող վիրակապ, առավելագույն տարածում և ծալում, սեղման կետեր, լարան, ոլորան և այլն):
- Որոշել քթային արյունահոսության տեսակը և ցուցաբերել բուժօգնություն:
- Կատարել վնասված հյուսվածքի առաջնային մշակումը, ասեպտիկայի և անտիսեպտիկայի ապահովումը:
- Կատարել վիրակապման ձևի ճիշտ ընտրություն և վիրակապել վնասված մարմնամասը:
- Իրականացնել վիրակապում բինտային վիրակապով և ձեռքի տակ եղած միջոցներով (եռանյունաձև վիրակապ, պարաստիկներ և այլն):
- Որոշել այրվածքի ծանրության աստիճանը, այրվածքի մակերեսի չափը:
- Իրականացնել այրվածքներով տուժածների խնամքը:
- Որոշել քիմիական այրվածքի ծանրության աստիճանը:
- Որոշել ցրտահարության աստիճանները, ցուցաբերել առաջին բուժօգնություն:
- Իրականացնել ցրտահարություններով տուժածների խնամքը:
- Տեսակավորել, ցուցաբերել առաջին բուժօգնություն և տարահանել հոսանքահարված և կայծակնահարված տուժածներին:
- Ցուցաբերել բուժօգնություն ջրահեղձման դեպքում:
- Ճանաչել կրծքահեղձուկի նույնի, սրտամկանի ինֆարկտի, սրտային անբավարարության նշանները և յուրաքանչյուր դեպքում ցուցաբերել համապատասխան բուժօգնություն:
- Կատարել զարկերակային ճնշման չափում:
- Տիրապետել աղետի վայրում առկա բժշկական սարքավորումների և պարագաների օգտագործման կարգին, օժանդակ գույքին և հանդերձանքին:
- Դեղանյութի զետեղումը ներարկիչի մեջ:
- Դեղանյութի ենթամաշկային ներարկումը:
- Դեղանյութի ներմկանային ներարկումը:
- Դեղանյութի ներերակային ներարկումը:

Առարկայի ուսուցման արդյունքում ուսանողը պետք է տիրապետի

- անհրաժեշտ հմտություններ և կարողությունների տիրապետում տուժածի/հիվանդի գնման, ախտորոշման, առաջին բուժօգնություն ցուցաբերելու նպատակով,
- տուժածի/հիվանդի վիճակի գնահատում, վերահսկում, դուրսբերում, տեղափոխում,
- տուժածի/հիվանդի խնամքի կանոնների յուրացում,
- աղետի վայրում առկա բժշկական սարքավորումների և պարագաների օգտագործման կարգին,
- առաջին բուժօգնության դեղարկղերում առկա բոլոր դեղամիջոցներին և նրանց օգտագործման ձևերին:

Դասընթացի ուսումնասիրման արդյունքում ուսանողը ձեռք կբերի հետևյալ կոմպետենցիաները. ա) Գործիքային կոմպետենցիաներ (այսուհետև՝ ԳԿ)

- վերլուծության և համադրության կարողություն (ԳԿ-1),
- կազմակերպչական կարողություն (պլանավորում, կազմակերպում, ղեկավարում, վերահսկում) (ԳԿ-2),
- որոշումներ կայացնելու կարողություն (ԳԿ-3),
- սկզբունքայինության պահպանման կարողություն (ԳԿ-4):

բ) Միջանձնային կոմպետենցիաներ (ՄՁԿ)

- քննադատության և ինքնաքննադատության կարողություն (ՄՁԿ - 1),
- միջանձնային գործնական հմտություններ (ՄՁԿ - 2),

գ) Համակարգային կոմպետենցիաներ (ՀԳԿ)

- գիտելիքները գործնականում կիրառելու կարողություն (ՀԳԿ - 1),
- նոր իրավիճակներին հարմարվելու և արագ կողմնորոշվելու կարողություն (ՀԳԿ - 2),
- ինքնուրույն աշխատելու կարողություն (ՀԳԿ - 3):
- տիրապետի առաջին նախաբժշկական օգնության հիմնական հասկացություններին, ախտաբանական երևույթներին:

5. Դասընթացի դերը կրթական ծրագրի շրջանավարտների գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ձևավորման հարցում ըստ աշխատաշուկայի պահանջների.

«Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնություն» դասընթացից ձեռք բերած գիտելիքներն և հմտությունները շրջանավարտը կարող է կիրառել առաջին բուժօգնություն ցույցաբերելով տարբեր արտակարգ իրավիճակներում:

6. Դասընթացի ծավալը, ուսումնական աշխատանքի տեսակները, արդյունքների ամփոփման ձևերը

Չափանիշ	Առկա ուսուցման համակարգ	Հեռակա ուսուցման համակարգ
Դասընթացի ընդհանուր աշխատատարությունը (կրեդիտ /ընդհանուր ժամաքանակ)		2 կրեդիտ/60 ժամ

Աշխատանքի տեսակը	Ժամաքանակ	Ժամաքանակ
Դասախոսություն		4
Գործնական աշխատանք		4
Մեմինար պարապմունք		
Լաբորատոր աշխատանք		
Ինքնուրույն աշխատանք		52
Ընդամենը		60
Ստուգման ձևը (ստուգարք/ ընթացիկ քննություն/ հանրագումարային քննություն)		ստուգարք

7. Ուսումնական աշխատանքների տեսակները.

- **Դասախոսությունը** դասախոսի կողմից դասընթացի ծրագրի շրջանակներում գիտական-տեղեկատվական թեմայի վերաբերյալ տրամաբանորեն կառուցված, հետևողական ու պարզ խոսքի շարադրանքն է, որի նպատակն է ուսանողին տալ համապարփակ գիտելիքներ: Դասախոսը վերլուծում է և մեկնաբանում է թեմայի առավել կարևոր, դժվար ընկալելի, հանգուցային հարցերը: Դասախոսությունը ուսանողի առջև ուրվագծվող գիտական մի ճանապարհ է, որը նա կարող է միայն անցնել գիտական գրականության ընթերցանության, ուսումնական բնույթի այլ պարապմունքների և ինքնուրույն կատարած աշխատանքների շնորհիվ: Դասախոսը պետք է խթանի ուսանողի ակտիվ իմացաբանական գործունեությունը, նպաստի նրանց ստեղծագործական մտածողության ձևավորմանը: Ուսանողը նույնպես պետք է լինի դասախոսության ակտիվ մասնակից: Ուսանողը դասախոսությանը ներկայանալուց առաջ պետք է ծանոթացած լինի տվյալ դասին ներկայացվող թեմային, որպեսզի կարողանա մասնակցել ուսումնական գործընթացին:

- **Գործնական աշխատանքների** ժամանակ ուսանողը կատարում է լսարանային աշխատանք՝ դասախոսի անմիջական ղեկավարման ներքո: Գործնական պարապմունքները անցկացվում են գործնական խնդիրների լուծման, առաջադրանքների իրականացման, թեստերի, իրավիճակային վերլուծությունների, գործարար խաղերի, խմբային աշխատանքների, տնային առաջադրանքների, ինտերակտիվ ուսուցման միջոցով՝ տեսական գիտելիքները կիրառելու, գործնական ունակությունների և հմտությունների ձեռքբերման և ամրապնդման նպատակով: Դասախոսն առաջադրում է գործնական պարապմունքների թեման, նպատակը, խնդիրները, այն հարցերը, որոնք պետք է լուծել գործնական պարապմունքի ընթացքում, գործնական պարապմունքի անցկացման մեթոդները և պատասխանում է ուսանողների տված հարցերին:

- **Մեմինար պարապմունքները** խմբային պարապմունքների հիմնական տեսակներից է, որի ընթացքում ուսանողը սովորում է բանավոր շարադրել նյութը, պաշտպանել իր տեսակետները և եզրահանգումները: Մեմինարի ընթացքում ուսանողները քննարկում, պատասխանում են թեման, զեկույցները և ռեֆերատները, որոնք հանձնարարել է դասախոսը:

Մեմինարին պատրաստվելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել հիմնական և լրացուցիչ գրականություն տվյալ թեմայով: Գրականության ուսումնասիրությունից և համառոտագրումից հետո պետք է կազմել պլան՝ բանավոր պատասխանի համար, ապա մտածել էլույթի բովանդակության, հարցադրումների և պատասխանների մասին:

- **Ինքնուրույն աշխատանքը** ուսանողների ուսումնական, գիտահետազոտական աշխատանքն է, որն իրականացվում է դասախոսի առաջադրանքով և մեթոդական ղեկավարությամբ, բայց առանց նրա անմիջական ղեկավարության:

Ինքնուրույն աշխատանքի տեսակներն են՝

- **Ռեֆերատ** – ուսանողների ինքնուրույն գրավոր, որտեղ ուսանողը շարադրում է որևէ հարցի կամ թեմայի էությունը՝ հենվելով գրական աղբյուրների վրա (դասագրքեր, ձեռնարկներ և այլն):
- **Գործարար խաղեր** – պայմանական իրավիճակներում սոցիալ-տնտեսական համակարգերի և մարդկանց մասնագիտական գործունեության կառավարման գործընթացների մոդելավորում՝ առաջացող հիմնախնդիրների ուսումնասիրման և լուծման նպատակով:
- **Էսսե** – արձակ ստեղծագործություն՝ քննադատության և լրագրության ոլորտի որևէ խնդրի ազատ վերլուծություն:
- **Կլոր սեղան** – ինքնուրույն աշխատանքի ձևին բնորոշ է թեմատիկ բանավեճի համադրումը խմբային աշխատանքի հետ:
- **Կոնկրետ իրավիճակների վերլուծություն** – ուսանողների ակտիվ գործունեության կազմակերպման ամենարդյունավետ և տարածված ձևերից մեկն է, որը զարգացնում է մասնագիտական և կեցությանը վերաբերող տարբեր հարցերի վերլուծական կարողությունը:
- **Նախագծերի մեթոդ** – ուսումնաձանաչողական, ստեղծագործական կամ խաղային համատեղ գործունեության տեսակ է, սովորող-գործընկերների միջև, որոնք ունեն ընդհանուր նպատակ և համաձայնեցված միջոցներ՝ ուղղված որևէ խնդրի լուծմանը կամ որոշակի արդյունքի ձևակերպմանը:
- **Հարցի նախապատրաստման մոդել** – կամավորության սկզբունքով ընտրված ուսանողն իր նախընտրած հակիրճ ձևով նախապատրաստում է տվյալ առարկայից քննության կամ ստուգաթղթի հարցերի իր պատասխանների փաթեթը: Քննությունից (ստուգաթղթից) 1 շաբաթ առաջ նա հանձնում է փաթեթը դասախոսին, որը ստուգում է

այդ նյութերը և որոշում դրանց համապատասխանությունը տվյալ առարկայի բովանդակությանը:

- **Ինքնուրույն աշխատանք համացանցում** – նոր տեղեկատվական տեխնոլոգիաները կարող են օգտագործվել հետևյալ նպատակներով՝ համացանցում անհրաժեշտ տեղեկատվության որոնման համար, երկխոսություն համացանցում, թեմատիկ ցանցային էջերի օգտագործում:
- **Աշխատանքային տեսք** – նախատեսված է ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքների համար և թույլ է տալիս գնահատել ուսումնական նյութի յուրացման աստիճանն ուսանողների կողմից:
- **Զեկույց** – որևէ գիտական կամ հետազոտական թեմայի շուրջ ստացած արդյունքների և կատարած եզրակացությունների ներկայացում ուսանողի կողմից:
- **Հարցազրույց** – վերահսկողության միջոց, որը կազմակերպվում է որպես հատուկ զրույց դասավանդողի և ուսանողների միջև՝ կապված այնպիսի թեմայի հետ, ինչպիսին կարգապահությունն է, և նախատեսված է հստակեցնել ուսանողների գիտելիքների շրջանակը կոնկրետ թեմայի, հարցի վերաբերյալ:

8. Դասավանդման մեթոդներն են՝ հիմնահարցային դասախոսություն, դասախոսություն-երկխոսություն, դասախոսություն-քննարկում, թեմատիկ սեմինար, սեմինար-բանավեճ, գործնական աշխատանք՝ անհատական և խմբային, ուսուցում գործողությամբ (action learning), իրավիճակային խնդիրների վերլուծություն, գործարար խաղեր:

9. Ուսումնառության մեթոդներն են՝ մտքերի քարտեզագրում, թիմային քննարկում, իրադրությունների վերլուծություն, ալգորիթմների և հրահանգների կազմում, աղյուսակների և դասակարգման համեմատման և համակարգման սխեմաների կազմում, փորձի/հետազոտության արդյունքների վերաբերյալ եզրակացության ներկայացում:

10. Դասընթացի համառոտ բովանդակությունը, ուսումնական աշխատանքի ծավալը՝ ըստ բաժինների և թեմաների.

h/h	Թեմա (բաժին)	Ուսումնական աշխատանքի ժամաքանակն ըստ տեսակների		
		ընթացակարգի ընթացում	հարցազրույցի ընթացում	հարցազրույցի ընթացում
1.	Արտակարգ իրավիճակների սահմանումը, դասակարգումը: Բնական, տեխնոգեն, մարդածին և կենսաբանական ծագման արտակարգ իրավիճակների բնութագրերը, կանխարգելման մեթոդները: Առաջին բուժօգնության /ԱԲՕ/ ընդհանուր սկզբունքները. տեսակները, խնդիրները, անցկացվող միջոցառումների ծավալը, գործողությունների հերթականությունը, գնահատումը: Տուժածների տեսակավորումը, շտապ դուրսբերումը և տեղափոխումը: Օրգանիզմի կենսագործունեությունը ապահովող գործառույթների ախտահարումների գիտակցության խանգարումների /կողքային անվտանգ դիրք (ԿԱԴ)/, սահմանային վիճակի, սրտի և շնչառության կանգի /սիրտ-թոքային վերակենդանացում/, ԱԲՕ:	2	2	
2.	Արյունահոսության տեսակները, բնութագիրը, առաջացման պատճառները, ախտանիշները, ծանրության աստիճանները, բուժօգնությունը: Արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցումը ձեռքի տակ եղած և հաշվեցուցակային միջոցներով: Արտաքին ազդակների ազդեցությունը օրգանիզմի վրա այրվածքներ, ցրտահարություն, հոսանքահարում, կայծակնահարում, ջրահեղձում. առաջացման պատճառները, ծանրության աստիճանները, բուժօգնության ծավալը, տուժածների տեղափոխման եղանակները:	2	2	
3.	Տես 12.3. Ինքնուրույն աշխատանքների ուսումնամեթոդական քարտ			26
4.	Տես 12.3. Ինքնուրույն աշխատանքների ուսումնամեթոդական քարտ			26
ԸՆԴԱՄԵՆԸ		4	4	60

11. Ուսումնամեթոդական գրականության ապահովման քարտ

h/h	Անվանումը/հեղինակ	Հրատարակության տարի
Հիմնական գրականություն (ՀԳ)		
1.	Առաջին բուժօգնություն / Ն.Մ.Գրիգորյան	2013

2.	Արտակարգ իրավիճակների բժշկատակտիկական բնութագրերը / Ս.Ն. Հովհաննիսյան	2014
3.	Մեթոդական ցուցումներ բժշկագիտության հիմունքներ և առողջության պահպանում ու արտակարգ իրավիճակներում առաջին բուժօգնություն առարկաների գործնական պարապմունքների վերաբերյալ /Վ.Ս.Մադոյան, Լ.Վ.Եդոյան, Հ.Գրիգորյան	2015
4.	Первая помощь. Учебное пособие для лиц, обязанных и/или имеющих право оказывать первую помощь Дежурный Л.И., Шойгу Ю.С. и др..	2018
5.	Оказание доврачебной медицинской помощи при неотложных и экстренных состояниях /Кадыков В.А., Мохов Е.М., Морозов А.М.	2024
6.	Атлас сестринских манипуляций / Касимовская Н.А., Бояр Е.А., Антюшко Т.Д.	2023
7.	Сестринское дело в системе первичной медико-санитарной помощи /Рубан Э. Д.	2022
8.	Оказание первой помощи в чрезвычайных ситуациях /Смирнова Т. П., Кострюкова Н. В., Елизарьев А. Н.	2021
9.	Учебное пособие по оказанию первой помощи /Фомичев В.А., Королева О.В.	2017
Լրացուցիչ գրականություն (ԼԳ)		
1.	Բնակչության պաշտպանությունը արտակարգ իրավիճակներում և պատերազմի ժամանակ / Գ. Ն. Ճաղարյան	2016
2.	Վենսագործունեության անվտանգություն / Ռ.Պ. Խալաթյան, Ս.Ն. Սարգսյան, Վ.Ս. Խիզանցյան	2022
3.	Медицина чрезвычайных ситуаций / Гаркави А.В., Кавалерский Г.М. и др.	2023
4.	Медицина катастроф / Левчук И.П., Третьяков Н.В.	2015
5.	Первая помощь. Справочное пособие / Белорусское Общество Красного Креста	2016
6.	Руководство по инфекционным болезням / Семенов В. М.	2008
7.	Трансмиссивные болезни / Всемирная организация здравоохранения	2020

12. Դասընթացի ուսումնամեթոդական քարտ

12.1. Դասախոսությունների ուսումնամեթոդական քարտ

h/h	Թեմա	Ուսումնասիրվող հարցեր	Ժամաքանակ	Գրականություն
1.	Արտակարգ իրավիճակների սահմանումը, դասակարգումը: Բնական, տեխնոգեն, մարդածին և կենսաբանական ծագման արտակարգ իրավիճակների բնութագրերը, կանխարգելման մեթոդները: Առաջին բուժօգնության /ԱԲՕ/ ընդհանուր սկզբունքները. տեսակները, խնդիրները, անցկացվող միջոցառումների ծավալը, գործողությունների	Արտակարգ իրավիճակների տեսակները, դասակարգումը: Բնական, տեխնոգեն, մարդածին և կենսաբանական ծագման աղետների բնութագրերը, հետևանքները, կանխարգելման մեթոդները: Աղետի օջախում առաջին բուժօգնության տեսակները, նպատակները, խնդիրները, ծավալն ու յուրահատկությունները: Տուժած տարածքից շտապ	2	ՀԳ 1-3, ԼԳ 1-3 դասախոս. էլէկ. տարբերակ և ինտերնետ

	հերթականությունը, գնահատումը: Տուժածների տեսակավորումը, շտապ դուրսբերումը և տեղափոխումը: Օրգանիզմի կենսագործունեությունը ապահովող գործառույթների ախտահարումների գնահատում՝ գիտակցության խանգարումների, սահմանային վիճակի, սրտի և շնչառության կանգի ԱԲՕ-ը:	դուրսբերումը և տեղափոխումն անվտանգ վայր: Դեպքի վայրի գնահատումը և վերլուծությունը: Տուժածների գնումը և վիճակի գնահատումը, նախնական ախտորոշումը: Օրգանիզմի կենսագործունեության գնահատում՝ գիտակցության խանգարումների, սրտի և շնչառության կանգի, շնչուղիների խցանման ժամանակ, ախտորոշումը և վերականգման հրատապությունը:		
2.	Արյունահոսությունների տեսակները, բնութագիրը, առաջացման պատճառները, հիմնական ախտանիշները, ծանրության աստիճանները: Բուժօգնությունը արյունահոսությունների ժամանակ: Քթային արյունահոսություն. տեսակները, ցուցաբերվող առաջին բուժօգնության քայլերը: Արտաքին ազդակների ազդեցությունը օրգանիզմի վրա: Այրվածքների առաջացման մեխանիզմը, դասակարգումը, ծանրության աստիճանը, բնորոշ նշանները, ԱԲՕ: Ցրտահարություն, հոսանքահարում, կայծակնահարում, ջրահեղձում. առաջացման պատճառները, ծանրության աստիճանները, բուժօգնության ծավալը, տուժածների տեղափոխման եղանակները:	Արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցումը հաշվեցուցակային և ձեռքի տակ եղած միջոցներով, տուժածների խնամքը, տեղափոխումը: Այրվածքի ծանրության որոշումը ըստ այրվածքի խորության, մակերեսի, մարմնի վրա տեղակայման, տուժածի տարիքի և առողջական վիճակի: Բուժօգնության ցուցաբերում և տարահանում ցրտահարություններով, հոսանքահարված և կայծակնահարված տուժածներին:	2	ՀԳ 2, ՀԳ 4, ՀԳ 5, ՀԳ 7-9, ԼԳ 2, ԼԳ 3, ԼԳ 5, դասախոս. էլեկ. տարբերակ և ինտերնետ

12.2. Գործնական աշխատանքների /սեմինար պարապմունքների ուսումնասիրողական քարտ

h/h	Թեմա	Ուսումնասիրվող հարցեր	Ժամաքանակ	Ստուգման ձևը	Գրականություն
1.	Արտակարգ իրավիճակների դասակարգումը, բնութագրերը, կանխարգելման մեթոդները: Առաջին բուժօգնության /ԱԲՕ/ ընդհանուր սկզբունքները. տեսակները, խնդիրները, անցկացվող միջոցառումների ծավալը, գործողությունների հերթականությունը, գնահատումը: Տուժածների տեսակավորումը,	Երկրաշարժերի տեսակները, ուժգնության գնահատումը միջազգային սանդղակով: Սողանքների, հրդեհների, ջրհեղեղների, կայծակների բնութագրերը, կանխարգելումը: Բնական աղետի տեսակի որոշում: Մանիտարական կորուստների ընդհանուր բնութագիրը, դասակարգումը, ծավալը և կառուցվածքը՝ կախված աղետի տեսակից: Դեպքի վայրի գնահատումը և վերլուծությունը: Աղետի օջախում բուժօգնության տեսակների նպատակները, խնդիրները, բնութագրերն ու յուրահատկությունները:	2	գնահատվում է գործնական աշխատանքի կատարման կարողություններն ու հմտությունները, աշխատանքի հիմնավոր բանավոր և գրավոր վերլուծությունը	ՀԳ 1-9 ԼԳ 1-7

	շտապ դուրսբերումը և տեղափոխումը: Օրգանիզմի կենսագործունեությունը ապահովող գործառույթների ախտահարումների գիտակցության խանգարումների /կողքային անվտանգ դիրք (ԿԱԴ)/, սահմանային վիճակի, սրտի և շնչառության կանգի /սիրտ-թոքային վերակենդանացում/ նշանները, առաջին բուժօգնությունը:	ԱԲՕ միջոցառումների կազմակերպումը, գործողությունների հաջորդականությունը: Տուժածի վիճակի գնահատում, բուժօգնության ցուցաբերումը, տեսակավորումը և տեղափոխումը: Տուժածների առաջնային գնումը, վիճակի գնահատումը, բուժօգնության ցուցաբերումը, տեսակավորումը և տեղափոխումը: Օրգանիզմի կենսագործունեության գնահատումը, հրատապ գործողությունների փուլերը: Անոթազարկի հաճախականության չափում քնային զարկերակի պրոեկցիայով: Անգիտակից տուժածին բերել կողքային անվտանգ դիրքի՝ ԿԱԴ-ի: Կյանքի և մահվան նշանների տարբերակում, որոշման մեթոդները: Շնչուղիների անցանելիության ապահովում: Արհեստական շնչառության իրականացում՝ «բերան-բերան», «բերան-քիթ»: Կրծքային սեղմումների և ներփչումների կատարում, սիրտ-թոքային վերակենդանացում /ՄԹՎ/:			
2.	Արյունահոսությունների տեսակները, բնութագիրը, առաջացման պատճառները, հիմնական ախտանիշները, ծանրության աստիճանները, բուժօգնությունը: Արյունահոսող տուժածների տեսակավորումը, տարահանումը, խնամքը: Քթային արյունահոսություն. տեսակները, ցուցաբերվող բուժօգնության քայլերը: Այրվածքների առաջացման մեխանիզմը, դասակարգումը, ծանրության աստիճանը, բնորոշ նշանները, բուժօգնության ցուցաբերումը, վնասված հյուսվածքի առաջնային մշակումը, տուժածների տեսակավորումը, տեղափոխման եղանակները: Ցրտահարություն, հոսանքահարում, կայծակնահարում, ջրահեղձում. առաջացման պատճառները, բուժօգնության ծավալը, տուժածների տեղափոխման եղանակները:	Արյունահոսության տեսակի արագ որոշում, ծանրության աստիճանի գնահատում: Արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցման տեսակները ձեռքի տակ եղած և հաշվեցուցակային միջոցներով (ճնշող վիրակապ, առավելագույն տարածում և ծալում, սեղման կետեր, լարան, ոլորան և այլն): Քթային արյունահոսության դեպքում ցուցաբերել բուժօգնություն: Այրվածքի ծանրության որոշումը ըստ այրվածքի տեղակայման, խորության և մակերեսի, ԱԲՕ-ը: Մարմնի ջերմաստիճանի չափում: Էլեկտրական հոսանքի և կայծակի տեղային և ընդհանուր ազդեցությունը օրգանիզմի վրա: Բուժօգնության ցուցաբերում և տարահանում ցրտահարություններով, հոսանքահարված և կայծակնահարված տուժածներին: Ջրահեղձման տեսակները, նշանները, բուժօգնությունը:	2	գնահատվում է գործնական աշխատանքի կատարման կարողություններն ու հմտությունները, աշխատանքի հիմնավոր բանավոր և գրավոր վերլուծությունը	ՀԳ 1-7 ԼԳ 3-5

12.3. Ինքնուրույն աշխատանքների ուսումնամեթոդական քարտ

h/h	Ինքնուրույն աշխատանքի թեմաները	Ուսումնասիրվող հարցեր	Աշխատանքի տեսակը	Ներկայացման ժամկետները	Ստուգման ձևը	Գրականություն
1.	Առաջին բուժօգնության /ԱԲՕ/ սկզբունքները, տեսակները, նպատակները, խնդիրները, անցկացվող միջոցառումների ծավալը, հրատապ գործողությունների հերթականությունը, գնահատումը: Տուժածների տեսակավորումը, շտապ դուրսբերումը և տեղափոխումը:	Նյութի ընթերցում (նկարների և տեսաֆիլմերի ցուցադրում) ցուցադրում ինտերակտիվ գրատախտակի վրա:	Զեկույց, թեմայի վերլուծություն	Կիսամյակի ընթացքում	<i>Ընթացքի գնահատում</i> Առցանց առաջադրանք: Հարգախույզ, ճեպահարցում:	Նշված բոլոր գրական աղբյուրներից
2.	Զանգվածային վարակիչ հիվանդությունների դասակարգումը, առաջացման պատճառները, ընթացքի առանձնահատկությունները բուժման և կանխարգելման մեթոդները /ժանտախտ, սիբիրախտ, խոլերա, բժավոր տիֆ, բրուցելոզ, տուլարեմիա/:	Նյութի ընթերցում (նկարների և տեսաֆիլմերի ցուցադրում) ցուցադրում ինտերակտիվ գրատախտակի վրա:	Զեկույց, թեմայի վերլուծություն	Կիսամյակի ընթացքում	<i>Ընթացքի գնահատում</i> Առցանց առաջադրանք: Հարգախույզ, ճեպահարցում:	Նշված բոլոր գրական աղբյուրներից
3.	Արյունահոսությունների տեսակները, բնութագիրը, առաջացման պատճառները, հիմնական ախտանիշները, ծանրության աստիճանները: Բուժօգնության ցուցաբերումը տարբեր տեսակի արյունահոսությունների ժամանակ: Արյունահոսող տուժածների տեսակավորումը, տարահանումը, խնամքը: Քթային արյունահոսություն. տեսակները, ցուցաբերվող բուժօգնության քայլերը:	Նյութի ընթերցում (նկարների և տեսաֆիլմերի ցուցադրում) ցուցադրում ինտերակտիվ գրատախտակի վրա:	Զեկույց, թեմայի վերլուծություն	Կիսամյակի ընթացքում	<i>Ընթացքի գնահատում</i> Առցանց առաջադրանք: Հարգախույզ, ճեպահարցում:	Նշված բոլոր գրական աղբյուրներից
4.	Գլխի, պարանոցի, կրծքավանդակի, ողնաշարի, որովայնի, կոնքի, վերջույթների և հենաշարժիչ համակարգի վերքերի և վնասվածքների բնութագիրը, նշանները, ծանրության աստիճանները, առաջին բուժօգնությունը: Վիրակապման նպատակները և հիմնական սկզբունքները:	Նյութի ընթերցում (նկարների և տեսաֆիլմերի ցուցադրում) ցուցադրում ինտերակտիվ գրատախտակի վրա:	Զեկույց, թեմայի վերլուծություն	Կիսամյակի ընթացքում	<i>Ընթացքի գնահատում</i> Առցանց առաջադրանք: Հարգախույզ, ճեպահարցում:	Նշված բոլոր գրական աղբյուրներից

5.	Օրգանիզմի ընդհանուր գերտաքացում, գերսառեցում. բնութագիրը, նշանները, ծանրության աստիճանները: Այրվածքների առաջացման մեխանիզմը, դասակարգումը, ծանրության աստիճանը, բնորոշ նշանները, բուժօգնության ցուցաբերումը, վնասված հյուսվածքի առաջնային մշակումը, տուժածների տեսակավորումը, տեղափոխման եղանակները: Ցրտահարություն, հոսանքահարում, կայծակնահարում, ջրահեղձում. առաջացման պատճառները, բուժօգնության ծավալը, տուժածների տեղափոխման եղանակները:	Նյութի ընթերցում (նկարների և տեսաֆիլմերի ցուցադրում) ցուցադրում ինտերակտիվ գրատախտակի վրա:	Զեկույց, թեմայի վերլուծություն	Կիսամյակի ընթացքում	<u>Ընթացքի գնահատում</u> Առցանց առաջադրանք: Հարգախույզ, ձեպահարցում:	Նշված բոլոր գրական աղբյուրներից
6.	Միրտ-անոթային և շնչառական անհետաձգելի վիճակների նշանները, ախտորոշումը, բուժօգնության հիմնական քայլերը: Նյարդային համակարգի գործունեության խանգարումների ձևերը, պատճառները, ախտորոշումը, բուժօգնությունը:	Նյութի ընթերցում (նկարների և տեսաֆիլմերի ցուցադրում) ցուցադրում ինտերակտիվ գրատախտակի վրա:	Զեկույց, թեմայի վերլուծություն	Կիսամյակի ընթացքում	<u>Ընթացքի գնահատում</u> Առցանց առաջադրանք: Հարգախույզ, ձեպահարցում:	Նշված բոլոր գրական աղբյուրներից
7.	Շոկերի տեսակները, զարգացման պատճառները, նշանները, վտանգը, բարդությունները: Երկարատև ճնշման համախտանիշ (Կրաշ սինդրոմ): Գիտակցության խանգարումներ. գիտակցության կորուստ, ուշագնացություն: Ուշագնացության պատճառները, ախտանիշները, առաջին բուժօգնությունը: Էպիլեպսիա: Հիստերիա:	Նյութի ընթերցում (նկարների և տեսաֆիլմերի ցուցադրում) ցուցադրում ինտերակտիվ գրատախտակի վրա:	Զեկույց, թեմայի վերլուծություն	Կիսամյակի ընթացքում	<u>Ընթացքի գնահատում</u> Առցանց առաջադրանք: Հարգախույզ, ձեպահարցում:	Նշված բոլոր գրական աղբյուրներից
8.	Կենցաղային թունավորումների ընթացքը, առանձնահատկությունները, բուժօգնության ընդհանուր սկզբունքները: Օձերի և թունավոր միջատների խայթոցներ:	Նյութի ընթերցում (նկարների և տեսաֆիլմերի ցուցադրում) ցուցադրում ինտերակտիվ գրատախտակի վրա:	Զեկույց, թեմայի վերլուծություն	Կիսամյակի ընթացքում	<u>Ընթացքի գնահատում</u> Առցանց առաջադրանք:	Նշված բոլոր գրական աղբյուրներից

13. Դասընթացի նյութատեխնիկական միջոցների ապահովում

Ռեսուրսի անվանումը	Ռեսուրսի անվանումը, քանակը, նկարագրությունը (անհրաժեշտության դեպքում)
Լսարան (հատուկ կահավորմամբ)	Համակարգչային լսարան, պրոյեկտոր, էլեկտրոնային գրատախտակ
Մարքեր, սարքավորումներ	Մուլյաժներ, առաջին օգնության դեղարկղ, լարաններ, ճնշաչափ, ջերմաչափ, ներարկիչներ, դեղամիջոցներ ներարկման համար, աչքի, քթի, ականջի կաթիլներ
Ինտերնետ կապ	Տեսանյութերի ցուցադրման և ինքնուրույն աշխատանքների ներկայացման համար

14. Գնահատում

Համալսարանում գործում է բակալավրիատի, մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի ուսանողների գիտելիքների պարբերական ստուգման և գնահատման բազմագործոնային համակարգ, որի կիրառման հիմնական նպատակներն են՝

- կազմակերպել ուսումնառության համաչափ աշխատանքային գործընթաց, ապահովել գիտելիքների համակողմանի ստուգում, խթանել ուսանողի ինքնուրույն աշխատանքը,
- իրականացնել ինքնուրույն առաջադրանքների, ընթացիկ ստուգումների (ստուգարքներ և քննություններ), ուսումնական գործընթացի այլ բաղադրիչների հաշվառում հետադարձ կապի արդյունավետ մեխանիզմների ներմուծման միջոցով՝ ի նպաստ ուսումնառության գործընթացի բարելավման:

Համալսարանում գնահատման գործընթացը կանոնակարգվում է համաձայն գործող կարգի²:

14.1. Գիտելիքների ստուգման և գնահատման բաղադրիչներն են՝

- ուսումնական գործընթացին ուսանողի մասնակցության աստիճանի գնահատում դասերին հաճախումների հաշվառման միջոցով՝ առավելագույնը 20 միավոր,
- գործնական (սեմինար) և լաբորատոր աշխատանքների ընթացքում նրա ակտիվության և հմտությունների հաշվառում և գնահատում ընթացիկ ստուգումների միջոցով՝ առավելագույնը գումարային 20 միավոր,
- ինքնուրույն աշխատանքների (անհատական առաջադրանքներ) հաշվառում և գնահատում առավելագույնը գումարային 20 միավոր,
- դասընթացի ենթաբաժինների և ծրագրով նախատեսված այլ առաջադրանքների կատարման և յուրացման ընթացիկ ստուգում և գնահատում կիսամյակի ընթացքում (ընթացիկ քննություններ կամ ստուգարքներ)՝ առավելագույնը գումարային 40 միավոր,
- ստուգման արդյունքների ամփոփում գնահատման նշված բաղադրիչների արդյունքների հիման վրա և դասընթացի արդյունարար գնահատականի ձևավորում՝ առավելագույնը գումարային 100 միավոր:

14.2. Ուսանողների գիտելիքների ստուգում.

Դասընթացն ամփոփվում է ստուգարքով:

Ստուգարքով ամփոփվող դասընթացն ավարտվում է կիսամյակի ընթացքում ուսումնական նյութի յուրացման աստիճանը որոշող 2 ընթացիկ ստուգումների և մյուս բաղադրիչների գնահատումների արդյունքներով:³

²«Վանաձորի Հ. Թումանյանի անվան պետական համալսարան» հիմնադրամի ուսանողների գիտելիքների ստուգման, գնահատման և հաշվառման կանոնակարգ» (ընդունված ՎՊՀ-ի գիտական խորհրդի կողմից 30.06.2022թ.),

³ Կիրառվում է կամ առաջին, կամ երկրորդ պարբերությունն ըստ դասընթացի ամփոփման ձևի:

14.3. Հարցաշար (ըստ ծրագրի)

1. Արտակարգ իրավիճակների /ԱԻ/ սահմանումը, դասակարգումը:
2. Բնական, տեխնոգեն, մարդածին և կենսաբանական ծագման արտակարգ իրավիճակների բնութագրերը, նկարագրերը:
3. Առաջին բուժօգնության /ԱԲՕ/ ընդհանուր սկզբունքները. տեսակները, խնդիրները:
4. ԱԲՕ շրջանակում անցկացվող միջոցառումների ծավալը, գործողությունների հերթականությունը, գնահատումը: Տուժածների շտապ դուրսբերումը և տեղափոխումը:
5. Օրգանիզմի կենսագործունեությունը ապահովող գործառույթների մասին:
6. Գիտակցության խանգարումների ձևերը, նշանները: Անգիտակից տուժածին Կողքային անվտանգ դիրքի (ԿԱԴ) բերման մեթոդիկան:
7. Սրտի և շնչառության կանգի ժամանակ ախտաբանական պրոցեսները և վերականգման հրատապությունը: Կլինիկական մահվան ախտանիշները:
8. Շնչառության կանգի առաջացման պատճառները, նշանները, փուլերը: Շնչուղիների անցանելիության ապահովումը: Արհեստական շնչառության իրականացման տեսակները («բերան-բերան», «բերան-քիթ»):
9. Սիրտ-թոքային վերակենդանացում (ՍԹՎ), իրականացման կանոնները:
10. Արյունահոսության տեսակները, առաջացման պատճառները, հիմնական ախտանիշները, ծանրության աստիճանները: Բուժօգնությունը արյունահոսությունների ժամանակ:
11. Արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցումը ձեռքի տակ եղած և հաշվեցուցակային միջոցներով:
12. Քթային արյունահոսություն, տեսակները, ցուցաբերվող առաջին բուժօգնության քայլերը:
13. Վերքեր. սահմանումը, տեսակները (կտրած, ծակած, կծած, ջնջիված, հրազենային, անդամահատված, օտար մարմինով վերքեր), առաջացման մեխանիզմները, նշանները, վտանգը, և առաջին բուժօգնության հիմունքները:
14. Վիրակապման նպատակները, վիրակապերի տեսակները և տեղադրման կանոնները:
15. Այրվածքների առաջացման մեխանիզմները, դասակարգումը, ծանրության աստիճանը, նշանները, բուժօգնության ցուցաբերման գործողությունները, վնասված հյուսվածքի առաջնային մշակումը, տուժածների տեսակավորումը, տեղափոխումը:
16. Ցրտահարություն. առաջացման պատճառները, ծանրության աստիճանները, բուժօգնության ծավալը աղետի օջախում, տեղափոխման եղանակները:
17. Էլեկտրական հոսանքի և կայծակի տեղային և ընդհանուր ազդեցությունն օրգանիզմի վրա, բուժօգնության ծավալը և կազմակերպումը:
18. Ջրահեղձման տեսակները, նշանները, բուժօգնությունը:
19. Տուժածի տեղաշարժման, շտապ դուրսբերման և տեղափոխման հիմունքները:
20. Սրտի աշխատանքի խանգարումները. ցավ կրծքավանդակում՝ կրծքահեղձուկի նոպայի, սրտամկանի կաթվածի, սրտային անբավարարության նշանները, բուժօգնությունը:
21. Նյարդային համակարգի գործունեության խանգարումների (գլխացավեր, կաթվածներ, ուղեղի արյան շրջանառության սուր խանգարումներ) ձևերը, պատճառները, ախտորոշումը, առաջին բուժօգնությունը:
22. Ցնցումային սինդրոմ (Էպիլեպտիկ, հիստերիկ). պատճառները, ախտորոշումը, առաջին բուժօգնությունը:
23. Կենցաղային թունավորումներ: Օձերի և թունավոր միջատների խայթոցներ:
24. ԱԻ-ում օգտագործվող տիպային սարքավորումներ, պարագաներ, դեղարկղեր. տեսակները, հազվեցվածությունը, կիրառվող դեղամիջոցները:
25. Դեղամիջոցների օգտագործման կարգը, ներարկման եղանակները /ե/մ, ն/մ, ն/ե/: Անոթազարկի և զարկերակային ճնշման չափում:

14.4. Գնահատման չափանիշները.

- Տեսական գիտելիքները բանավոր
- Գործնական աշխատանքները բանավոր
1-ին կիսամյակ - 2 կրեդիտ - 2 ստուգում/ 1-ին ստուգում 10 միավոր, 2-րդ ստուգում 10 միավոր:
- Ինքնուրույն աշխատանքը գրավոր, բանավոր 20 միավոր:

«ՎԱՆԱԶՈՐԻ Հ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳՐԻՉ

Մասնագիտություն՝

022201.00.6 – Պատմություն
031301.00.6 – Հոգեբանություն
042101.00.6 – Իրավագիտություն
023102.00.6 – Ռուսաց լեզու և գրականություն
023102.00.6 – Անգլերեն լեզու և գրականություն
011301.00.6 – Տարրական մանկավարժություն և մեթոդիկա
/դասիչ, մասնագիտության լրիվ անվանումը/

Կրթական ծրագիր՝

022201.01.6 - Պատմություն
031301.01.6 – Հոգեբանություն
042101.01.6 – Իրավագիտություն
023102.01.6 – Ռուսաց լեզու և գրականություն
023102.02.6 – Անգլերեն լեզու և գրականություն
011301.01.6 – Տարրական մանկավարժություն և մեթոդիկա

Որակավորման աստիճան՝

Բակալավր

/բակալավր, մագիստրատուրա/

Վանաձոր 2025

Հեռակա ուսուցման համակարգ

Դասընթացի թվանիշը, անվանումը	ՔԿ/Բ-184.Արտակարգ իրավիճակներում առաջին բուժ. օգնություն			
Դասընթացին հատկացվող կրեդիտը	2 կրեդիտ			
Ուսումնառության տարի / կիսամյակ	2-րդ, 3-րդ, 5-րդ կուրսերի 4- 5-10-րդ կիսամյակներ			
Ժամերի բաշխումը	Լսարանային	8	Դասախոսություն	4
			Մեմինար	
			Լաբորատոր աշխատանք	
			Գործնական աշխատանք	4
	Ինքնուրույն	52		
Ընդամենը	60			
Ստուգման ձևը	ստուգարք			
Դասընթացի նպատակը	«Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության առաջին բուժօգնություն» առարկայի հիմնական նպատակն է ուսանողներին տալ տեսական գիտելիքներ և գործնական հմտություններ արտակարգ և մարտական իրավիճակներում տուժածի/հիվանդի վիճակի գնահատման, զննման, համակարգված բուժօգնության ձևերի, ախտաբանական վիճակների ուսումնասիրության, կանխարգելման և բուժօգնության կազմակերպման վերաբերյալ, բժշկական տեսակավորման, տուժածների/հիվանդների և վիրավորների հետազոտման հաջորդականության, տեղափոխման և տարահանման տարբեր փուլերի, աղետի օջախում առաջին բուժօգնության վերաբերյալ: Ծրագրով նախատեսված են դասախոսություններ և գործնական պարապմունքներ համակարգչային լսարաններում:			
Դասընթացի վերջնարդյունքները	Դասընթացը ձևավորում է կրթական ծրագրի հետևյալ վերջնարդյունք(ներ)ը. Գիտելիք • Արտակարգ իրավիճակների /ԱԻ/ սահմանումը, դասակարգումը: • Բնական, տեխնոգեն, մարդածին և կենսաբանական ծագման արտակարգ իրավիճակների բնութագրերը, նկարագրերը: • Առաջին բուժօգնության /ԱԲՕ/ ընդհանուր սկզբունքները. տեսակները, ինդիկատորները: • ԱԲՕ շրջանակում անցկացվող միջոցառումների ծավալը, գործողությունների հերթականությունը, գնահատումը: Բժշկական տեսակավորումը: • Տուժածների շտապ դուրսբերումը և տեղափոխումը: • Օրգանիզմի կենսագործունեությունը ապահովող գործառույթների մասին: • Գիտակցության խանգարումների ձևերը, նշանները: • Անգիտակից տուժածին Կողքային անվտանգ դիրքի (ԿԱԴ) բերման մեթոդիկան: • Սահմանային (տերմինալ) վիճակ, փուլերը, ախտանիշները: • Կյանքի և մահվան նշանները, որոշման մեթոդները: • Սրտի և շնչառության կանգի ժամանակ ախտաբանական պրոցեսները և վերականգման հրատապությունը:			

	• Շնչառության կանգի առաջացման պատճառները, նշանները, փուլերը: Շնչուղիների անցանելիության ապահովումը: • Արհեստական շնչառության իրականացման տեսակները («բերան-բերան», «բերան-քիթ»): • Սիրտ-թոքային վերակենդանացում (ՄԹՎ), իրականացման կանոնները: • Արյունահոսության տեսակները, առաջացման պատճառները, հիմնական ախտանիշները, ծանրության աստիճանները: • Բուժօգնությունը արյունահոսությունների ժամանակ: • Արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցումը ձեռքի տակ եղած և հաշվեցուցակային միջոցներով: • Քթային արյունահոսություն, տեսակները, ցուցաբերվող առաջին բուժօգնության քայլերը: • Արյունահոսող տուժածների խնամքը և տեղափոխումը: • Վերքեր. սահմանումը, տեսակները (կտրած, ծակած, կծած, ջնջիված, հրազենային, անդամահատված, օտար մարմինով վերքեր), առաջացման մեխանիզմները, նշանները, վտանգը, և առաջին բուժօգնության հիմունքները: • ԱԻ-ի ժամանակ ասեպտիկայի և անտիսեպտիկայի յուրահատկությունները: • Վիրակապման նպատակները, վիրակապերի տեսակները և տեղադրման կանոնները: • Վիրակապումը բինտային վիրակապով և ձեռքի տակ եղած միջոցներով (եռանյունաձև վիրակապ, պարսատիկներ և այլն): • Արտաքին ազդակների ազդեցությունը օրգանիզմի վրա: • Այրվածքների առաջացման մեխանիզմները, դասակարգումը, ծանրության աստիճանը, նշանները: • Այրվածքների ժամանակ բուժօգնության ցուցաբերման գործողությունները, վնասված հյուսվածքի առաջնային մշակումը, տուժածների տեսակավորումը, տեղափոխումը: • Ցրտահարություն. առաջացման պատճառները, ծանրության աստիճանները, տուժածների տեսակավորումը, բուժօգնության ծավալը աղետի օջախում, տեղափոխման եղանակները: • Էլեկտրական հոսանքի և կայծակի տեղային և ընդհանուր ազդեցությունն օրգանիզմի վրա, բուժօգնության ծավալը: • Ջրահեղձման տեսակները, նշանները, բուժօգնությունը: • Տուժածի տեղաշարժման, շտապ դուրսբերման և տեղափոխման հիմունքները: • Սրտի աշխատանքի խանգարումները. ցավ կրծքավանդակում՝ կրծքահեղձուկի նոպայի, սրտամկանի կաթվածի, սրտային անբավարարության նշանները, բուժօգնության քայլերը: • Նյարդային համակարգի գործունեության խանգարումների (գլխացավեր, կաթվածներ, ուղեղի արյան շրջանառության սուր խանգարումներ) ձևերը, պատճառները, ախտորոշումը, առաջին բուժօգնությունը: • Ցնցումային սինդրոմ (Էպիլեպտիկ, հիստերիկ և այլն). պատճառները, ախտորոշումը, առաջին բուժօգնությունը: • ԱԻ-ում օգտագործվող տիպային սարքավորումներ, պարագաներ, դեղարկղեր. տեսակները, հագեցվածությունը, կիրառվող

դեղամիջոցները և դրանց օգտագործման ձևերը:

Հմտություն

- Որոշել բնական աղետի տեսակը:
- Որոշել գործողությունների հերթականությունը:
- Գնահատել դեպքի վայրը: Հայտնաբերել տուժածին բուժօգնության ցուցաբերմանը խանգարող հանգամանքները:
- Իրականացնել տուժածների առաջնային և երկրորդային զննումը, վիճակի գնահատումը, բուժօգնության ցուցաբերումը, տեսակավորումը և տեղափոխումը:
- Գնահատել օրգանիզմի կենսագործունեությունը:
- Չափել անոթազարկի հաճախականությունը քնային զարկերակի պրոեկցիայիով:
- Գնահատել տուժածի գիտակցության վիճակը:
- Անգիտակից տուժածին բերել կողքային անվտանգ դիրքի՝ ԿԱԴ-ի:
- Տարբերակել կյանքի և մահվան նշանները, որոշման մեթոդները:
- Ապահովել շնչուղիների անցանելիությունը:
- Իրականացնել արհեստական շնչառություն՝ «բերան-բերան», «բերան-քիթ»:
- Կատարել կրծքային սեղմումներ և ներփչումներ:
- Իրականացնել սիրտ-թոքային վերակենդանացում /ՄԹՎ/:
- Արագ որոշել արյունահոսության տեսակը, ծանրության աստիճանը, ցուցաբերել առաջին բուժօգնություն:
- Տիրապետել արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցմանը ձեռքի տակ եղած և հաշվեցուցակային միջոցներով (ճնշող վիրակապ, առավելագույն տարածում և ծալում, սեղման կետեր, լարան, ոլորան և այլն):
- Որոշել քթային արյունահոսության տեսակը և ցուցաբերել բուժօգնություն:
- Կազմակերպել առաջին բուժօգնությունը տարբեր վերքերի դեպքում:
- Կատարել վնասված հյուսվածքի առաջնային մշակումը, ասեպտիկայի և անտիսեպտիկայի ապահովումը:
- Կատարել վիրակապման ձևի ճիշտ ընտրություն և վիրակապել վնասված մարմնամասը:
- Որոշել այրվածքի ծանրության աստիճանը, այրվածքի մակերեսի չափը: Իրականացնել այրվածքներով տուժածների խնամքը:
- Որոշել քիմիական այրվածքի ծանրության աստիճանը:
- Որոշել ցրտահարության աստիճանները, ցուցաբերել առաջին բուժօգնություն, տուժածների խնամքը:
- Տեսակավորել, ցուցաբերել առաջին բուժօգնություն և տարահանել հոսանքահարված և կայծակնահարված տուժածներին:
- Ցուցաբերել բուժօգնություն ջրահեղձման դեպքում:
- Ճանաչել կրծքահեղձուկի նույնի, սրտամկանի ինֆարկտի, սրտային անբավարարության նշանները և յուրաքանչյուր դեպքում ցուցաբերել համապատասխան բուժօգնություն:
- Կատարել զարկերակային ճնշման չափում:
- Տիրապետել աղետի վայրում առկա բժշկական սարքավորումների և պարագաների օգտագործման կարգին:
- Լիովին տիրապետել առաջին օգնության դեղարկղերում առկա

	բոլոր դեղամիջոցներին և նրանց օգտագործման ձևերին: • Դեղանյութի զետեղումը ներարկիչի մեջ: • Դեղանյութի ենթամաշկային ներարկում: • Դեղանյութի ներմկանային ներարկում: • Դեղանյութի ներերակային ներարկում: • Անոթազարկի և զարկերակային ճնշման չափում: Կարողունակություն • ԱԻ-ում տուժածի/հիվանդի գնման, վիճակի գնահատման, ախտորոշման մեթոդներին: • Աղետների օջախում տուժածներին առաջին բուժօգնություն ցուցաբերելուն, վիճակի վերահսկման և խնամքի իրականացմանը: • Տուժածի/հիվանդի տեղաշարժման, շտապ դուրսբերման և անվտանգ տեղափոխման եղանակներին և միջոցներին:
Դասընթացի բովանդակությունը	<u>Թեմա 1.</u> Արտակարգ իրավիճակների սահմանումը, դասակարգումը: Բնական, տեխնոգեն, մարդածին և կենսաբանական ծագման արտակարգ իրավիճակների բնութագրերը, կանխարգելման մեթոդները: Առաջին բուժօգնության /ԱԲՕ/ ընդհանուր սկզբունքները. տեսակները, խնդիրները, անցկացվող միջոցառումների ծավալը, գործողությունների հերթականությունը, գնահատումը: Տուժածների տեսակավորումը, շտապ դուրսբերումը և տեղափոխումը: Օրգանիզմի կենսագործունեությունը ապահովող գործառույթների ախտահարումների՝ գիտակցության խանգարումների /կողքային անվտանգ դիրք (ԿԱԴ)/, սահմանային վիճակի, սրտի և շնչառության կանգի /սիրտ-թոքային վերակենդանացում/ ԱԲՕ: <u>Թեմա 2.</u> Արյունահոսության տեսակները, բնութագիրը, առաջացման պատճառները, հիմնական ախտանիշները, ծանրության աստիճանները: Բուժօգնությունը արյունահոսությունների ժամանակ: Արտաքին արյունահոսությունների ժամանակավոր դադարեցումը ձեռքի տակ եղած և հաշվեցուցակային միջոցներով: Քթային արյունահոսություն, տեսակները, ցուցաբերվող առաջին բուժօգնության քայլերը: Արտաքին ազդակների ազդեցությունը օրգանիզմի վրա: Այրվածքների առաջացման մեխանիզմը, դասակարգումը, ծանրության աստիճանը, բնորոշ նշանները: Այրվածքների ժամանակ բուժօգնության ցուցաբերման գործողությունները, վնասված հյուսվածքի առաջնային մշակումը, տուժածների տեսակավորումը, տեղափոխման եղանակները: Յրտահարություն, հոսանքահարում, կայծակնահարում, ջրահեղձում. առաջացման պատճառները, ծանրության աստիճանները, բուժօգնության ծավալը, տուժածների տեղափոխման եղանակները:
Գնահատման մեթոդները և չափանիշները	Գնահատումը կատարվում է ըստ բուհում գործող «Ուսանողների գիտելիքների ստուգման, գնահատման և հաշվառման կանոնակարգ» (ընդունված ՎՊՀ-ի գիտական խորհրդի կողմից 30.06. 2022թ.):
Գրականություն	Հիմնական՝

1. Հ.Մ.Գրիգորյան Առաջին բուժօգնություն /Ուսումնական ձեռնարկ/ Եր.: հեղ. հրատարակություն, 2013. - 224 էջ:
2. Ս.Հ. Հովհաննիսյան Արտակարգ իրավիճակների բժշկատակտիկական բնութագրերը: Երևան, 2014. – 214pdf:
3. Վ.Ս.Սադոյան, Լ.Վ.Եդոյան, Հ.Գրիգորյան /Մեթոդական ցուցումներ բժշկագիտության հիմունքներ և առողջության պահպանում ու արտակարգ իրավիճակներում առաջին բուժօգնություն առարկաների գործնական պարապմունքների վերաբերյալ/ Վանաձոր, 2015. – 70 էջ:
4. Дежурный Л.И., Шойгу Ю.С. и др.. Первая помощь. Учебное пособие для лиц, обязанных и/или имеющих право оказывать первую помощь. Москва. 2018. – 97 с.
5. Кадыков В.А., Мохов Е.М., Морозов А.М. Оказание доврачебной медицинской помощи при неотложных и экстренных состояниях /учебное пособие для СПО/ М.: Из-во Юрайт. 2024. - 244 с.
6. Касимовская Н.А., Бояр Е.А., Антюшко Т.Д. Атлас сестринских манипуляций. Из-во МИА. 2023. – 192 с.
7. Рубан Э. Д. Сестринское дело в системе первичной медико-санитарной помощи /Учебное пособие/. Из-во “Феникс”. 2022. – 334 с.
8. Смирнова Т. П., Кострюкова Н. В., Елизарьев А. Н. Оказание первой помощи в чрезвычайных ситуациях. Учебное электронное издание. Уфа: УГАТУ. 2021. - 100.pdf
9. Фомичев В.А., Королева О.В. /Учебное пособие по оказанию первой помощи/ Новосибирск. 2017. – 36 с.

Լրացուցիչ՝

1. Գ. Հ. Ճաղարյան Բնակչության պաշտպանությունը արտակարգ իրավիճակներում և պատերազմի ժամանակ: Ուսումնական ձեռնարկ; Եր.: հեղ. հրատ., 2016 – 162 էջ:
2. Ռ.Պ. Խալիթյան, Ս.Հ. Սարգսյան, Վ.Մ. Խիզանցյան Շենսագործունեության անվտանգություն: Ուսումնական ձեռնարկ; Երևան 2022.- 288 էջ:
3. Гаркави А.В., Кавалерский Г.М. и др. Медицина чрезвычайных ситуаций. Учебник Из-во ГЭОТАР-Медиа. 2023. – 352 с.
4. Левчук И.П., Третьяков Н.В. Медицина катастроф. Курс лекций. Учебное пособие. Из-во ГЭОТАР-Медиа. 2015. – 240 с.
5. Первая помощь. Справочное пособие. Белорусское Общество Красного Креста Минск. 2016 – 43 с.
6. Семенов В. М. Руководство по инфекционным болезням. М.: МИА, 2008. - 745 с.
7. Всемирная организация здравоохранения. Трансмиссивные болезни // Информационные бюллетени. - 2020.